

JANCSEK GABOR

Poláris ellentétpárok az antropozófus gyógypedagógiában

Az idei lapszámokban egy kicsit bővebb betekintést szeretnénk adni az antropozófus gyógypedagógia vezérmotívumaiba. Ide tartoznak a konstitúciós és a gyógypedagógiai ellentétpárok, a 12 érzékszerv tana, melyekkel szándékunkban áll behatóbban is foglalkozni, hogy szülők, pedagógusok, terapeuták vagy csak a téma iránt érdeklődők megismerkedhessenek az alapvető fogalmakkal. E számban fordítsuk figyelmünket a konstitúciós ellentétpárok egyikére.

A nagyfejű és a kisfejű gyermek

A „nagyfejű” és „kisfejű” gyermek kifejezésnél nem annyira a koponya átmérője mérvadó, hanem a fej testmérethez való viszonya, valamint a gyermek sajátos lelki megnyilvánulásai értendők.

Hogy megérthessük ezt az ellentétpárt, érintenünk kell egy kissé az antropozófus embertant, ahol három fő lelki régiót különböztetünk meg:

- a leginkább a fejrégióhoz köthető ideg-érzékszervi rendszert (a továbbiakban IÉR), mely a gondolkodás központja

- középen a ritmikus rendszert (a továbbiakban RR), melyet a légzéssel és a vérkeringéssel hozhatunk testileg kapcsolatba, mely az érzéseknek ad otthont

- lent pedig az anyagcsere-végtag rendszert (a továbbiakban AVR), melyet testileg legfőképp a táplálkozás egészével a szájtól a végbélig, illetve a mozgással jellemezhetünk, melyekhez az akaratot kapcsolhatjuk

Ha a felső (IÉR) vagy az alsó (AVR) rendszer van túlsúlyban, beszélünk ebben az értelemben a kis- és nagyfejű gyermek poláris ellentétpárjáról. (Lásd a rajzot a következő oldalon, Az ábra Walter Holtzapfel könyvében található.)

A nagyfejű gyermek sajátosságai

Első hallásra furcsának tűnhet, ha a nagyfejű gyermeknél, ahol a fejrégió tűnik dominánsnak, mégis az alsó, az AVR hangsúlyos. Ez azzal függ össze, hogy bár az anyagcsere az alsó pólusból indul ki, de hatása az egész szervezetre kiterjed. Expanzív, azaz tágító, feszítő erejét alulról kiindulva felfelé fejt ki úgy, hogy a fejet úgyszólván kitágulásra, kiterjedésre kényszeríti (ld. az ábrán). Kerek arc, domború homlok, húsos, rózsás orca jellemzik őt. Amúgy is hajlamos a kerek testformákra. Elgondolkodva vagy álmodozva járkal az osztályteremben, közben feje valamelyest előrebukik, mintha előrehúzná őt. Látólag nem nagyon veszi észre a környezetét, ennek megfelelően nem is nagyon reagál elevenen rá. Télen kimondottan szívesen tartózkodik a fűtőtest közelében. Élénk fantáziával és művészi képességekkel bír, melyek ötletgazdagságban és alkotó elképzelésekben nyilvánulnak meg. Előnyben részesíti a képi és összegző fogalmakat, míg az analitikus gondolkodás nehezeze esik. Ha egy számtanból gyenge tanulóról hallunk, aki viszont jó fogalmazásokat ír, biztosan lehetünk benne, hogy ehhez a csoporthoz tartozik. Fáradságot jelent neki a koncentráció és a precíz különbségtétel, és figyelme inkább felületes, ami a fogalmak felfogására is igaz. Az őt érő benyomásokat nem tudja világos gondolatokkal kifejezni, és a maga számára elérhető-

vé tenni, viszont tele van képekkel és álmokkal. A természet pontos megfigyelésének képességével van megáldva, amelyről igen eredeti hangvételben képes beszámolni. Lelkileg gazdag egyén, és egy bizonyos derűvel szemléli a világot. Túlnyomóan szangvinikus-flegmatikus a temperaméntuma.

Ebben az esetben az mutatkozik meg, hogy az IÉR nem harmonikusan kapcsolódik a többi rendszerhez, az AVR túlzottan behatol a fejrégióba, továbbá a gyermek asztrálteste és Énje nem nagyon akar behúzódní az IÉR-be, aminek az a következménye, hogy az érintettek hajlamosak a földi dolgoktól elrugaszkodva maguk elé meredve álmodozni, ahelyett, hogy tágra nyílt érzékszerveikkel vennék ki részüket az őket körülvevő világ aktív és figyelmes felteképezéséből. Mindenekelőtt a gondolkodás funkcionális túlsúlya okozza ezt, a külvilág érzékszervekkel történő éber megragadásával szemben, az ideg-érzékszervi folyamatok hiányos integrációja következtében.

Az a pedagógiai kihívás ezeknél a gyerekeknél, hogy anélkül hívjuk fel a figyelmét elképzelései sületlenségére, hogy fantáziaerőit tönkrevénénk. Erre álljon itt a következő példa: „Nézd csak, ott túl sok vöröset használtál, körös-körül pedig zöldet és sárgát. Most azt szeretném látni, hogy mi lesz akkor, ha kékekkel kezdesz, majd megnézed, hogy mely színeket kell még ezekhez hozzáten-

ned.“ Így elgondolkodásra készítjük, nem tudja egyszerűen csak az anyagcsere kézben folytatódó szervi erővel vezetni az ecsetjét, hanem egy kicsit a szemlélő, megfigyelő értelem kerül előtérbe.

Ha az erdőbe megyünk játszani velük, a következőket láthatjuk: nemsokára magáról teljesen megfeledkezve épít fel egy paraszttudvart mohából, fakérgéből, faágakból és kovákővekből. Körbe-körbe virágágysok vannak erdei virágokkal megtűzdelve, rétek, melyeken makktelenek legelnek, stb. A fantáziadús játék jellemzi őt. Egész primitív eszközökkel is ragyogóan eljátszik, mert egy darab fába hol egy babát, hol vasúti kocsikat vagy autót, hol oroszlánt képzel bele.

A további kérdés: hogyan segíthetünk ezeknek a gyerekeknek abban, hogy az IÉR kiegyenlítődjön az AVR-rel? Milyen érzéseket és érzeteket kell felkeltenünk ahhoz, hogy a dolgok megkülönböztetésére és megmagyarázására ösztönözzük őket, hogy „lehozzuk őket a földre”? Ehhez az alábbi dolgokat ajánlotta Rudolf Steiner:

1. A fej hideg vizes lemosása reggelként. Némely gyereknél egész a derékig tarthat a lemosás. Hogy mi történik ekkor? Az így felkeltett hideg- és melegérzet megkülönböztetésének érzetével kapcsolat keletkezik a gyermek gondolati élete és az érzékszervek működése között. Ha erős ingerek érik őt, melyek a megkülönböztető érzékelést fejlesztik, és a révedező álmodozásból kirángatják, akkor az asztráltest és az Én is ösztönzést kapnak az IÉR-hez való kapcsolódásra. A fej hideg vizes lemosásával egy kis telet hozunk létre nála annak érdekében, hogy éberség és világos elme alakulhasson ki.

2. Az ételek kissé erősebb sózása vagy/és sok gyökérféle fogyasztása, melyek természetes formában tartalmaznak ásványi sókat. Orvosi esetben ólomvegyületek sói is szóba jöhetnek. Ezen az úton az anyagcsere felől ösztönözzük a szervezet egészét a tudat felébresztésére, az egyensúly helyrebillentésére, mert a

só szubsztanciája segíti az analitikus gondolkodás létrejöttét.

3. A tanítás művészi kialakítása a legnagyobb jelentőségű testi hogylétük és lelki fejlődésük szempontjából. Épp nekik kellene a betűket egyszerű művészi képek útján tanítani, és csak utána szabadna az írásnak jönnie. A számok világába a ritmusok útján kellene bevezetni őket ritmikus mozdulatok, ugrások és tapsolás révén. Egészen észrevétlenül és károsodás nélkül válna tudatuk így egyre éberebbé.

A nagyfejű gyermek

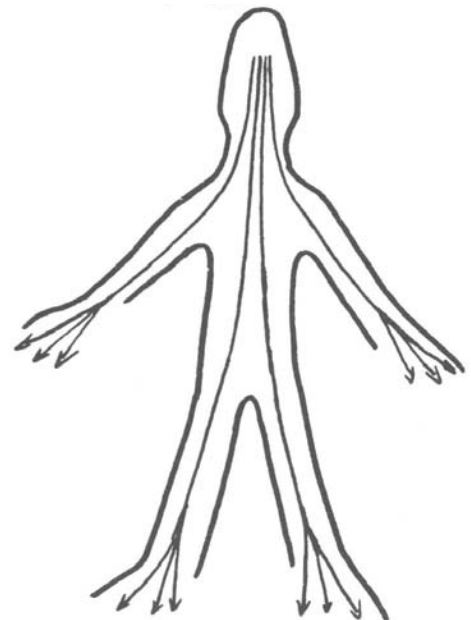

A kisfejű gyermek jellegzetességei

Nála az IÉR felé billen az egyensúly az AVR rovására: az idegrendszerből kiinduló hatás ereje által a végtagokon van a hangsúly (ld. megint az ábrát). Sápadt, erős kontúrú arcához jól passzol a rövidre vágott haj, ami jobban kiemeli kis fejátmérőjét. Hosszú végtagjai nagy kezekben és lábfejekben végződnek. Gyakran eszik mohón, gyorsan és egyenlőtlenül, aszerint, hogy mi van éppen előtte. Minden részletet jól megjegyez, pl. kívülről ismeri az összes autómárkát. Egyáltalán nagyon érdeklődik a technikai dolgok iránt, viszont a szintetikus gondolkodás nem az erőssége. Bár történelemórán tudja az év-

számokat, de egy történelmi korszak egészéről nehezen áll össze számára a kép. Művészi hajlama csekély, kevés fantáziával van megáldva. Náluk azért nehéz a koncentráció csak egy dologra, mert minden újabb érzékszervi benyomás (légy a falon, kinti autók beszűrődő zaja vagy bármi más) elterelik a figyelmét. Okos és találó megjegyzéseket tesz. Rajzoláskor vagy festésnél már az elkészítés előtt pontos elképzelése van arról, hogy minek kell majd a képen lennie. Ehhez erős körvonalú formákat használ, és kiválóan elmondja,

A kisfejű gyermek

hogy mi mit ábrázol. Azonban „műremekei” picit szegényesen hatnak, egyrészt, mert szűkös fantáziájú, másrészt még nem rendelkezik olyan technikai tudással, mellyel meg is valósíthatja az általa kigondoltakat.

Az ő esetében az élő képzőerők már korán visszahúzódnak az IÉR-ből, és képessé teszik arra, hogy a gondolati élet eszközévé váljon. A túl erős visszahúzódnak azt okozza, hogy az IÉR tudatteremtő elhalálzási erőivel szemben az AVR étellel teli erői alulmaradnak. Az asztráltest és az Én nem nagyon akar az AVR-be behúzódní, aminek következtében az anyag meghalásának és feltámadásának folyamatával nem képesek elégségesen belsőleg összekötni

magukat. Ha ez a jellegű kapcsolat csak csekély mértékben jön létre, és nem megfelelően hatják át az anyagcserét, akkor ez egy örökös alapvető belső feszültséget eredményez.

A mai iskolarendszerben szívesen látják ezt a típusú gyermeket az analitikus, éber, tudatos és okosabb értelmével, mint azokat, akik a nagyfejű gyerekek csoportjához tartoznak. A materialista és intellektuális beállítottságú, az írás-olvasást és számolást absztrakt módon tanító pedagógusok jobban becsülik és favorizálják őket, pedig épphogy ők is segítségre szorulnak, és nem arra, hogy az egyoldalúságukat még inkább elmélyítsék.

Ha megint az erdei játéknál mutatott viselkedést nézzük, azt látjuk, hogy a kisfejű gyermek szívesen marad a felnőtt mellett, és tesz fel neki elgondolkodtató kérdéseket, úgy, mint ki teremtette a fákat, és mitől nőnek. Ha választ kapott a kérdéseire, elkezd töprengeni és agyalni, hogy hogyan nézhet ki a teremtő Isten? Egy csomó találmányról, fikfás gépezetéről, meg hasonlóról fog beszélni, melyeket ő maga talált ki. Végül nagyon hálás lesz, ha ötleteket adunk neki egy kis játékhoz, melyből mi is kivesszük a részünk. Neki nem elég egy darab fa pl. a vasútépítéshez, hanem a játékboltban vett szerelvénnyel és sínekkel érzi jól magát. Hosszú órákig képes legóval játszani - ez nem előnyös a fejlődésére nézve a készen kapott sablonok miatt -, és előre, jól átgondoltan, precízen és szisztematikusan építkezni.

Hogyan segíthetünk egy ilyen gyermeknek, hogy AVR-ének egyéni hajlamait legyűrhesse? Neki a következők ajánlottak:

1. Hetente legalább háromszor meleg borogatás a hasra esténként, lefekvés előtt. Ennek csakúgy, mint a fent említett lemosásnak legalább egy teljes évig kell tartania, hogy a hatása meg is mutakozzon. A meleg oldja a vegetatív idegrendszer feszültségét, harmonikus ingereket ad az emésztőidegek felé, ösztönző, görcsoldó, emésztést serkentő hatású. A hővel a nyarat hozzuk el külsőleg, mely segíti az anyag átalakulásának emberi szubsztanciává válása folyamatát. A szülők részéről az nem elegendő, hogy gyorsan valami meleget tesznek a gyerek hasára, majd sietősen továbbállnak más irányú teendőik elvégzéséhez, hanem kedélyes lelki nyarat is biztosítsanak gyereüknek azzal, hogy ott maradnak nála, egy szép mesét vagy történetet mondva vagy akár olvasva. Így az állandóan feszült testi állapot idővel oldódni fog a testi és lelki meleg rendszeres hatására.

2. Könnyen belátható, hogy az AVR ösztönzése és megerősítése szükséges ahhoz, hogy az IÉR feléledjen és átmelegedjen. Első hallásra furcsának hangzik, de a táplálkozás oldaláról cukor használata javallott. Persze ne nassolásra asszociáljunk, hanem érett, édes gyümölcsöt, mézet, nádcukorral jól megédesített ételeket adjunk desszertnek. A cukorrépből nyert kristálycukrot és porcukrot lehetőleg teljesen mellőzzük. A cukrot az anyagcserére gyakorolt felébresztő, felélénkítő, felelevenítő hatása miatt adjuk, mely hatások a növények virág- és terméshőjéből keletkeznek. Ezt orvosilag kiegészítheti az ezüst (argentum) homeopátiás mértékű adása. Az ezüst olyan szubsztancia, mely az AVR építő akaratához teljesen hozzáidomul, és az asztráltestnek és Én-nek lehető-

séget nyújt az emésztési folyamatokhoz való kapcsolódásra.

3. Pedagógiai oldalról többféle módon segíthetünk, melyek egyike a vízfestéssel való festés lehet. Az előszeretettel használt grafitceruzákat feltűnésmentesen tüntessük el, és ha már ceruza, akkor legyen színes. Festésnél és rajzoláskor is ügyeljünk rá, hogy ne használjon erős kontúrokat, hanem festésnél inkább felületről-felületre, de ne lineárisan haladjon, rajzoláskor pedig sávonként csikozva színezen ki (sraffirozás), ne körvonalazzon. Ezenkívül képen gazdag mesék, mondák, legendák és elbeszélések ellensúlyozhatják túlzott mechanikai és technikai érdeklődését, melyet viszont nem szabad elnyomni benne, mert korszánkunk velejároi.

Felhasznált irodalom:

Michaela Glöckler: Das Schulkind - Gemeinsame Aufgaben von Arzt und Lehrer (Az iskolás gyermek - az orvos és a tanár közös feladata), 2005-ös 4. kiadás, Verlag am Goetheanum, 31-46. old.

Irene Groh, Mona Ruef: Erziehung und Unterricht als Präventivmedizin (Nevelés és tanítás, mint megelőző orvoslás), 2002, Medizinische Sektion am Goetheanum, 146-151. old.

Caroline von Heydebrand: Vom Seelenwesen des Kindes (A gyermeklélek lényege), Verlag Freies Geistesleben, 1949-es 2. kiadás, 13-25. old.

Walter Holtzapfel: Seelenpflege-bedürftige Kinder (Lelki kezelésre szoruló gyerekek), 2003, Verlag am Goetheanum, 19-29. old.

(Jancsek Gábor, antropozófus gyógypedagógus, egy müncheni napköziben, 7-12 éves korú gyermekekkel foglalkozik)

„A gondolkodó ember java s boldogsága, hogy a kifürkészhetőt kifürkésze, s a kifürkészhetetlent csöndes áhítattal tisztelje.”

(Goethe)